

**T.C.
PODGORICA BÜYÜKELÇİLİĞİ
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ**

KARADAĞ EKONOMİSİ 2012

Ağustos 2013

2012 yılında Euro Bölgesi ve Avrupa Birliği'nde, orta Avrupa'yı da etkileyen ekonomik gerileme mevcuttu. Yılın ilk çeyreğindeki kötü hava koşulları, bunun yanında da Alüminyum Fabrikasındaki kriz Karadağ'ın 2012 yılında % 0.5 oranında negatif büyümesine yol açmıştır. Alüminyum Fabrikasındaki belirsizlik, Karadağ ekonomisinin orta vadedeki büyüme projeksiyonlarının ve potansiyel büyüme oranının biraz üstünde, ortalama % 3.6 olmasına neden olmuştur. İlk verilere göre bütçe açığı 2012 yılı sonunda GSYH'nın % 4.87'sine ulaşmıştır. Bu olumsuz gelişmeler acil olarak uyum politikaları ve bütçe açığının düzenlenmesi gereğini getirmiştir. Kamu borcu 2012 yılı sonunda 1.699,5 milyon euro olarak gerçekleşmiş veya 2012 yılı için tahmin edilen GSYH'nın % 50.9'una ulaşmıştır.

Tablo 1

Çerçeve	Makro-Ekonomik Mali (GSYH'nı %'si olarak)	Gerçekleşen	Planlanan	Projeksiyon			
		2012.	2013.	2013.P	2014	2015	2016
Makro-Ekonomik Göstergeler	GSYH Nominal Büyüme	1,3	5,4	5,4	6,2	6,6	7,1
	GSYH Reel Büyüme	-0,5	2,5	2,5	3,5	4,0	4,5
	Enflasyon	4,1	3,0	3,0	2,9	2,7	2,5
	İthalat	-64,9	-61,1	-61,1	-60,5	-60,2	-59,6
	İhracat	41,6	39,6	39,6	39,2	38,9	38,6
	Diğer	5,7	5,3	5,3	4,6	4,3	4,0
	Cari Açık	-17,6	-16,3	-16,3	16,7	-17,0	-17,0
	Net DYY	13,6	11,5	11,5	11,5	11,5	11,0
	Yurtiçi Krediler	55,8	54,6	54,6	55,9	56,2	56,5
	Bankaların Mevduatı (Yerli)	49,2	50,0	50,0	50,4	51,1	51,9
Mali Göstergeler	Kamu Gelirleri	38,9	36,8	37,5	35,9	34,6	33,5
	Kamu Harcamaları	42,9	39,1	39,4	37,0	35,5	34,1
	Bütçe Açığı/Fazlası	-4,0	-2,3	-1,9	-1,0	-0,8	-0,6
	Faizler	1,8	2,1	2,1	2,4	2,7	3,0
	Faiz Dışı Açık/Fazla	-2,2	-0,2	0,2	1,4	1,9	2,4
	Kamu Borcu	50,9	54,4	54,1	53,9	53,6	52,1

1. ULUSLARARASI ÇEVRE

2012 yılında Euro Bölgesindeki ekonomik aktivitenin gerilemesi % 0.6 oranında, Avrupa Birliği'nde ise % 0.3 oranında gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği'nde son iki senede işsizlik oranı giderek büyümüş ve 2012 yılı sonunda % 12'ye ulaşmıştır.

Tablo 2

Bölgedeki Aday Ülkelerin Büyüme Beklentileri			
	2012	2013	2014
Hırvatistan	-2,0	-1,0	0,2
Sırbistan	-1,7	1,7	1,9
Makedonya	-0,3	1,5	2,0
Karadağ	-0,5	1,8	2,6

Kaynak: Avrupa Komisyonu

2. MAKRO-EKONOMİK ÇERÇEVE 2012

Bazı makroekonomik parametrelerde değişikliklere yol açan gelişmeler aşağıdaki gibidir:

- Aralık 2012 sonunda Karadağ Hükümeti, mali tedbir paketi çıkarmıştır. En önemlileri: Emeklilik maaşları dondurmak ve brüt 720 euronun üzerindeki ücretleri vergilendirmek.
- Alüminyum Fabrikasıyla ilgili çözümlerin üretilmesinde, önceki makroekonomik projeksiyonlarda kullanılan varsayımlardan farklı çözümlerin üretilmesi olmuştur. Alüminyum fiyatı 1.800 \$/T civarında olup yıllık asgari düzeydedir.
- Stajyerler için Hükümet Programı uygulanmış olup 4.200 stajyer stajlarını tamamlayacaktır. Hükümetin planı bu uygulamaya daha küçük ölçekte devam edecektir.
- Karadağ Merkez Bankası Kasım 2012'de, 2008-2011 dönemi ödemeler dengesi değişikliklerini açıklamış ve cari işlemler üzerindeki değişiklikler (turizmde artan gelirlerle ilgili) nominal ve reel GSYİH verilerinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini ve harcamalar tarafındaki dengelerin değiştirilmesi gerektiğini göstermiştir.

2.1. Makro-Ekonomik Gelişmeler 2012

2.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2012

Karadağ İstatistik Kurumunun (Monstat) 2012 GSYH'nın ön verilerine göre, Karadağ ekonomisi yılın ilk çeyreğinde ekonomik aktivitelerde düşüş (kötü hava koşulları), diğer çeyreklerdeki durgunluk ve zayıf büyüme nedeniyle % 0.5 'lik bir düşüş kaydetmiştir. Negatif katkı, sanayi üretimindeki düşüş (KAP üretiminde düşüş) ,bütçe harcamalarını örten sektörlerdeki düşüş ve ürünler üzerindeki net vergi alımlarının düşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Büyüme, turizm ve perakende sektöründe kaydedilmiştir. Ancak bu büyüme yukarıda belirtilen olumsuz etkileri karşılamak için yeterli değildir.

Aşağıdaki tablo; ilgili çeyreklerde gerçekleşmiş olan GSYH'ları reel ve nominal değerleriyle sunmaktadır. Buna ilaven bazı çeyreklerin yıllık GSYH'nın içerisindeki yüzdeleri de belirtilmektedir.

Tablo 3

Yıl	Çeyrekler	Cari Fiyatlarla GSYH	Sabit Fiyatlarla GSYH	Nominal Büyüme	Reel Büyüme
		% Yıllık GDP		%	
2011	Q1	19,6	19,4	1,8	-0,5
	Q2	23,7	23,3	6,1	3,6
	Q3	31,5	31,6	6,7	5,9
	Q4	25,2	25,8	1,4	2,6
2012	Q1	19,2	19,3	-0,9	-2,3
	Q2	23,8	23,8	1,9	0,3
	Q3	31,9	31,6	2,6	-0,2
	Q4	25,1	25,3	0,8	-0,3

Kaynak: Karadağ İstatistik Kurumu

Ocak-Aralık 2012 döneminde Karadağ 1.44 milyon turist tarafından ziyaret edilmiş olup toplam konaklama sayısı 9.15 milyon olmuştur. 2011 yılı ile karşılaştığımızda ,turist sayısında % 4.8 ve gecelik konaklamada ise % 4.3 artış gerçekleşmiştir. 2012 yılındaki turist trafiğindeki artış, yabancı turistlerin Karadağ'a gelişlerinde (% 7.8) ve konaklamalarındaki artışı (% 4.1) ile elde edilmiştir. Perakende sektöründeki satışların artışı ise artan turist sayısı bağlı olarak bir önceki yıla göre ılımlı bir büyüme trendi kaydetmiştir. Monstat'ın verilerine göre 2012 yılında perakende ticaretinin cirosu (cari fiyatlarla) önceki yıla göre % 6.7 oranında büyümüştür. Bu oran GSYH (% 12.1) içerisinde önemli bir yüzdeye sahiptir.

İnşaat ile ilgili göstergeler henüz bu sektörün ekonomik krizin etkilerinden kurtulamadığını göstermektedir. Monstat'ın verilerine göre 2012 yılında 2011 yılıyla karşılaştırıldığında, gerçekleşmiş inşaat işlerinin toplam değerinde % 13.2 oranında düşüş katedilmiştir. Buna ek olarak 2012 yılında 2011 yılına göre efektif çalışma saatlerinde de % 9.2 oranında düşüş kaydedilmiştir.

2012 yılında toplam sanayi üretimi azalmış fakat, elektrik, gaz ve buhar sektöründe üretim 2011 yılına göre yükselmiştir. 2012 yılında sanayi üretimindeki düşüş 2011 yılına göre % 7.1 oranındadır. Bunun nedeni maden ve taşocakları üretimlerindeki düşüş (% 21) ve imalat sektöründeki düşüştür (% 10.1). Bunun yanında elektrik üretimi, uygun hidrolojik koşullar ve 2011 yılındaki düşük baz uygulamasından dolayı bir yükseliş kaydetmiştir (% 2.2). Elektrik üretim planı 2012 yılında % 95.4 oranında gerçekleştirilmiştir. Temel olarak ana metallerin (alüminyum ve çelik) üretimindeki % 24.0 oranındaki düşüş nedeniyle imalat sektöründe 2012 Aralık ayında % 20.3, yıl bazında ise % 20.3 düşüş kaydedilmiştir.

Karadağ İstatistik Kurumu olan Monstat'ın verilerine göre ulaşım sektörü 2012 yılında önceki yıla göre gerileme kaydetmiştir. Demiryolları, hava, deniz ve karayolları **mal** taşımacılığının yanısıra deniz ve karayolu yolcu taşımacılığında da düşüş gerçekleşmiştir. Ancak, hava ve demiryolları **yolcu** taşımacılığında ve telekomünikasyon hizmetlerinde (cep telefonları) artış gerçekleşmiştir.

2.1.1. Enflasyon

Ocak-Kasım döneminde % 3.1 ile % 5.2 oranları arasında değişen yıllık enflasyon oranı 2012 yılı içerisinde % 4.1 olarak gerçekleşmiştir. Kasım ve Aralık aylarında ise istikrara uğrayıp 2012 yılı sonunda yıllık enflasyon oranı % 5.1 düzeyinde kalmıştır. 2012 yılındaki enflasyon oranındaki yükselme daha çok;

- Elektrik fiyatlarının yükselmesi (Ocak ayında % 6.1, Temmuz % 3.1 ve Ağustos % 6.5),
- Dünya petrol fiyatlarındaki artışa paralel olarak akaryakıt fiyatlarının yükselmesi,
- Çok uzun süren kuraklık dönemi ve yoğun kar yağışı nedeniyle yerel gıda ürünlerindeki arz düşüklüğünden dolayı gıda fiyatlarının artması,
- Ekim ayındaki giyim ve ayakkabı fiyatlarının artması,

- Vergi ve tüketim vergilerinin artmasından dolayı yeni düzenlemelerle ilgili ürünlerin (tütün, alkol, alkolsüz içecekler ve kahve) fiyatlarının artmasından kaynaklanmıştır

2.1.2. Yatırımlar

Karadağ Merkez Bankasının verilerine göre, 2012 yılında doğrudan yabancı sermaye girişinde bir artış kaydedilmiştir. 2012 yılında 2011 yılına göre % 16.6 oranında artarak 453,6 milyon euro net **doğrudan yabancı sermaye girişleri** olmuştur. 2012 için tahmin edilen GSYH içerisinde net uluslararası doğrudan yatırım payı % 13,6 olarak gerçekleşmiş olup bu oran 2011 yılındaki (% 11.9) payından %1,7 oranında daha yüksektir. Doğrudan yabancı sermaye girişleri içeriğinde (633,3 mil.€), yatırımlar % 69,3 paya sahip olup bunun

- % 35.7'si şirketlere ve bankalara yatırımlar,
- % 33.6'sı gayrimenkül yatırımları,
- % 25.6'sı şirketler arası borçlanma,
- % 5.1'i diğerleri olmuştur.

2011 yılıyla karşılaştığımızda şirketler ve bankalara olan yatırımlar % 34.9 artış kaydederek, gayrimenkül yatırımlarında % 22.7 ve şirketler arası borçlanma % 22.2 oranında artış kaydedilmiştir. Buna istinaden 2012 yılındaki doğrudan yabancı yatırım girişlerindeki yükselme, doğrudan yabancı yatırımlarının daha kaliteli bir yapıyla karakterize olduğu açıktır.

Gelecek dönemde beklenen en önemli yatırımlar:

- **Ulaşım alanında yatırımlar:** Bar-Boljari otoyolun birinci kısmının inşaatı,

- **Turizm yatırımları:** "Porto Montenegro" - "Adriatic Marina", "Lustica bay resort",- "Orascom", "Kumbor", "Socar", "Blue Horizons-Beyond the Hozirons", "Qatari Diar", "Sveti Marko"- "Metropol Grup",

- **Enerji sektöründe yatırımlar:** Küçük hidroelektrik santralleri (8 adet), kömür madeni "Maoče ", Termo Elektrik Santrali Pljevlja, İtalya ile denizaltı kablosu – "Terna",

- **Sanayi yatırımları:** "Tosçelik Niksic".

2.1.3. İşgücü Piyasası

2012 yılı İstihdam ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Eylem Planında belirtilen tedbir ve faaliyetleri sonucunda, hafif bir durgunluğa rağmen işgücü piyasasında % 2,1 oranında ortalama istihdam artışı gerçekleşmiş, aynı zamanda işsizlik oranında % 2,2'lik ortalama bir düşüş kaydedilmiştir. 2012 yılında ortalama işsiz sayısı 30.188 kişi iken istihdam edilenlerin ortalama sayısı 166.531 kişi olmuştur. İstihdam oranı, sezonun etkisiyle, Temmuz ve Ağustos aylarında en yüksek düzeye ulaşmış olup, 172.000 kişi olarak kaydedilmiştir.

İşsizlik oranı 2012 yılında, 2011 yılında kaydedilen % 13,3'den % 13,0'e düşmüştür. İşgücü anketine göre, işsizlik oranı, bir önceki yıl ile aynı oran olan % 19.7'yi göstermiştir. 2012 yılı sonlarında işsiz sayısı Aralık 2011 ile karşılaştırıldığında, özellikle üniversite eğitimi alan gençlerin sayısındaki yükselme ile % 2,2 oranında artmıştır. Önümüzdeki dönemde, istihdam sektöründe önem taşıyan, işsizliğe yol açabilecek olan, sınırlayıcı etken reel sektörün, büyük sistemlerin çalışma zorlukları (Alüminyum Fabrikası, Çelik Fabrikası vb) olacaktır.

2012 yılında ortalama **brüt maaş** bir önceki yıla göre % 0,7 artarak 727,00 euro olmuştur. Yine 2012 yılında ortalama emeklilik maaşı 227.65 euro (net maaşının %57'si), yaşlılık maaşı 323.91 euro (net maaşının % 66.5'i) olarak kaydedilmiştir.

2.1.4. Parasal Piyalar ve Krediler

2012 yılında bankacılık sektörü, orta seviyedeki sistemik risk ile birlikte dengede kalmıştır. 2012 yılı sonunda, toplam mevduatlar bir önceki yıla göre % 9,0 oranında büyüyerek toplamda 1.980,7 milyon euro olmuştur. Bireysel mevduatlar, toplam mevduat oranında en yüksek orana %57,9 sahip olup yıllık düzeyde % 11,0 artış ile 1.147,0 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Bireysel mevduatların vadesel yapısında, bireysel vadesiz mevduatlar % 38,4 pay, bireysel vadeli mevduatlar ise % 61,6 paya sahip olmuştur. Kurumsal mevduatlarda da büyüme kaydedilmiş ve Aralık 2012 yılında 526,5 milyon euro ile, bir önceki yılın aynı ayına göre %10,2 oranında artmıştır. 2012 yılında takipteki krediler bankacılık sektörünün en önemli problemi olmuştur. 2012 yılı sonunda, takipteki kredilerin toplam kredilerdeki payı % 16,9 olup toplamı 314.8 milyon euroya ulaşmıştır. Kredi portföyünün bozulması ve yabancı finansmana sınırlı erişim bankacılık sektöründe 56,5 milyon euroluk negatif mali sonuç doğurmuştur. Karadağ'da bulunan 11 banka arasında 8 banka karlı çalışmış olup kalan 3 banka toplamda 68.9 milyon euro zarar etmiştir. Finansal istikrarı korumak amacıyla geçen yıl zararları, mevcut sermaye ve 46.5 milyon euro tutarında bankaların ek sermayelendirilmesi ile telafi edilmiştir. Tüm bunlar kısıtlayıcı kredi politikasına yol açmış ve ekonominin ihtiyaçları bakımından tatmin edici olmamıştır. Toplam krediler tutarı önceki yıl Aralık ayına göre % 4.8'lik bir düşüşle 1.862,5 milyon euro olarak kaydedilmiştir. Kurumsal krediler % 4,9, bireysel krediler ise % 2,9 oranlarında yıllık bazda düşmüştür. Aralık ayında, yeni onaylanan krediler için ortalama risk ağırlıklı faiz oranları Kasım ayına göre 1.66 puan daha düşük olmakla beraber bu banka faiz oranlarını sınırlandırmak için alınan geçici tedbirler kararının olumlu etkilerini göstermektedir.

2012 yılında **kamu harcamalarının açığı** yaklaşık 132 milyon euro, ya da GSYH'nın % 3.95 oranında gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedenleri, plan dışı olağanüstü harcamalar ve yapılan plana göre daha düşük bütçe gelirleridir.

Bütçe gelirleri, 2008 yılı sonlarında Karadağ'da ekonomik krizin ortaya çıkmasından bu yana 2012 yılında nominal olarak en düşük seviyesinde kaydedilmiştir. Olumsuz hava koşulları nedeniyle yıla kötü bir başlangıç, yıl içerisinde ekonomik aktivitelerde gerilemeye yol açmıştır. Bunun sonucunda 1.119,9 milyon euro (GSYH'nın % 33,6'sı) değerinde bütçe geliri kaydedilmiştir. 2012 Yılı Bütçe Kanununda ilk planlanan bütçe gelirinden yaklaşık 90 milyon euro (ya da % 7,5) değerinde, bütçe revizyonu kapsamında planlanandan ise 30 milyon euro (ya da % 2,7) değerinde daha düşük olarak gerçekleşmiştir. KDV gelirleri 2011 yılına göre 37.5 milyon euro ya da % 10 daha düşük olup 354.7 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Uluslararası pazarın liberalizasyonu ve gümrük tarifelerindeki sürekli azalma nedeniyle, uluslararası ticaret vergilerinde 16.4 milyon euro veya % 36,1 oranında negatif sapma olmuştur. 2012 Bütçe Revizyonunda alınan tedbirler nedeniyle kurumlar vergisinden elde edilen gelir yıllık bazda % 77,3 artmıştır. Diğer vergi gelirleri, 2012 yılında geçici mali tedbirlerinin bir parçası olarak getirilen yeni vergilerin sonucu olarak 4.7 milyon euro yükselmiştir.

Bütçe giderleri, Bütçe revizyonu kapsamında planlanandan 22.4 milyon euro (yada % 1,8), bütçe kanununda planlanandan ise 30 milyon euro (yada %2,4) daha fazla olup 1.282,6 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Harcamalardaki bu artışın nedenleri,

- Öncelikle bütçe revizyonu yapma nedenlerinden biri olan teminatların aktif hale gelmesi,
- Bunun yanında sosyal koruma alanında (5.7 milyon €),
- Emeklilik ve engelli sigortası (0.9 milyon €),
- Sübvansiyonlar (5.2 milyon €),
- Malzeme ve hizmet harcamaları (8.2 milyon €),
- Faiz (1.1 milyon €) ve planlananın 9.5 milyon euro fazla çıkan bütçe giderleridir.

2012 yılında bütçenin gelir ve gider taraflarındaki bu tür değişiklikler nedeniyle 162,7 milyon euro ya da tahmini GSYH'nın % 4.87 oranında bütçe açığı olmuştur. (Maliye Bakanlığı tahmini 3.330,00 milyon euro). Bütçe açığı yıllık planlanan açıktan 120 milyon euro (2.8 defa) daha yüksek olup revize edilmiş bütçeye göre ise 52.6 milyon euro daha yüksek olmuştur.

Karadağ, 2012 yılı içerisinde **borçların geri ödemesi** için 223.6 milyon euro tahsis etmiş, buna karşılık 329.4 milyon euroluk borca girmiştir.

Kamu Borcu yılın sonunda (31.12.2012 tarihinde) toplam 1,699.5 milyon euro olup GSYH'nın % 50,9'una ulaşmıştır. Dış borç 1,295.0 milyon euro veya GSYH'nın % 38.8'i, iç borç ise, GSYH'nın % 12,1'i ya da 404.5 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılı sonu itibarıyla karşılaştırıldığında kamu borçları 2012 yılında % 14,3 artmıştır. Karadağ Hükümeti tarafından Alüminyum Fabrikası Podgorica (KAP) için verilen 23,5 milyon euroluk garanti 2012 yılında aktif hale gelmiştir.

- **2012 Kamu Borçları ve Garantiler**

2012 yılı Kamu Borcu. 2012 sonunda, kamu borcu 1,699.5 milyon euro veya 2012 yılı için tahmin edilen GSYH'nın % 50.9'una ulaşmıştır. Dış borç 1,295.0 milyon euro veya GSYH'nın % 38.8'ini oluşturmaktadır. İç borç ise GSYH'nın % 12.1'i ya da 404.5 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Kamu borcunun bu düzeyi ile Karadağ, orta dereceli borçlu ülkelerin arasında yer almakta ve Avrupa Birliği ülkelerinin ortalamasının altında kalmaktadır. 2012 yılında kamu borcu artışı, kredi faaliyetlerinin düşmesi, azalan yatırımlar ve bozulan likidite ve ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamalardan dolayı meydana gelmiş, bu da gelirlerin toplanmasında gerilemeye yol açmıştır. Sonuç olarak bütçeye finans sağlamak için borç alma ve kaynak sağlama ihtiyaçları artmıştır. Diğer taraftan kriz ortamında otomatik uyum sağlanmasındaki yetersizlik ve bunun yanında Deutsche Bankasının 23.5 milyon euroluk Alüminyum Fabrikası Podgorica (KAP) için verilen garantinin aktif hale gelmesiyle bütçenin giderler tarafında artış gerçekleşmiştir. Bu eğilimlere paralel olarak, harcamaların yükselmesi ve gelirlerin düşmesi daha yüksek düzeyde bir açık oluşturmuş ve bunlar da ek borçlanma ihtiyacına yol açmıştır.

Garantiler. 2012 yılı sonunda, verilen garantilerin toplam tutarı GSYH'nın % 11.6'sı civarında (388.2 milyon euro) olarak kaydedilmiştir. Riskli teminatların tutarı GSYH'nın % 4.3'ü ya da 144 milyon euro olmuştur. Yerel garantiler GSYH'nın % 0.7'si ya da 23 milyon euro, yurtdışı kaynaklı garantiler ise GSYH'nın % 3,6'sı yada 121 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Maliye Bakanlığının amacı garantilerin oranını düşürmektir. Bu sebeple 2012 yılında Hükümet tarafından sadece bir adet teminat verilmiştir. Bu teminat mektubu da demiryollarının yenilenmesi çalışmaları için 10 milyon euroluk idi.

3. 2012 YILINDA KAMU MALİYESİ

3.1. Kamu Maliyesi ve Kamu Borcu

3.1.1. Kamu Maliye Politikası ve Stratejisi

2012 yılında, kamu maliyesi, kendi iç problemlerinin yanında içinde bulunulan mali krizden de etkilenmiştir. Kötü hava koşulları nedeniyle ekonomideki durgunluk, merkezi bütçe gelir tahsilatlarında belirgin bir düşüşe yol açmıştır. Ön veriler 2012 yılı sonunda, merkezi bütçe 2008 yılından bu yana gelir tahsilatında en düşük nominal seviyede olduğunu göstermiştir. 2012 yılında, bazı baskı ve harcamaların istikrarlı bir düzeyde olmasına rağmen, ön verilere göre, bütçe açığı GSYH'nın % 4.87'i seviyesine ulaşmıştır.

Ekonomik sistemin rekabet gücünün artırılması Karadağ'ın AB üyelik sürecinde yerine getirmesi gereken önceliklerinden biridir. Küçük ve açık ekonomiye sahip olan Karadağ'a doğrudan yabancı yatırımcıları çekmek için iş ortamı sürekli geliştirilmelidir. Ayrıca, tedbirler arasında, kayıt dışı ekonominin azalması da bulunmakta idi.

Bu tedbirlerin uygulanması sonucunda 2012 yılının ilk çeyreğindeki bütçe gelirleri % 3,3 oranında planı aşarak 2011 yılın ilk çeyreğine göre % 13,3 oranında daha yüksek olmuştur .

3.1.2. 2012 Yılında Kamu Maliyesi Trendleri

2012 yılı, Karadağ için kamu maliyesi açısından en zor yıllardan biri oldu. Uluslararası ekonomik krizin yanı sıra yılın başındaki kötü hava koşulları nedeniyle ekonomik aktivitelerde düşüş meydana gelmiştir.

2012 yılında **ön kamu gelirleri** GSYH'nın % 38.9'una ulaşarak 1.298,83 milyon euro olarak sonuçlanmıştır. 2011 yılına göre % 1.1 daha yüksek olup 13,7 milyon euroluk nominal artış göstermiştir. Bu büyüme esas olarak, aşağıdaki gelirlerin nominal artışından kaynaklanmaktadır.

- 27,9 milyon euro kurumlar vergisi gelirleri,
- 8,7 milyon euro sosyal sigortalar katkıları,
- 8,4 milyon euro özel tüketim vergisi.

2011 yılına göre uluslararası ticaret vergilerindeki % 36.1'lik ve katma değer vergisindeki % 9.6'lık düşüşler kaydedilmiştir. Bütçe revizyonunda yapılan plana göre, yerel yönetimlerin gelirlerindeki % 35'lik artış sonucunda bütçe gelirleri % 1.3 oranında daha yüksek idi. Yerel yönetimlerin bu % 35'lik gelir artışı, yerel vergi artışından ve inşaat arsaları üzerindeki belediyeçilik hizmet vergisi artışından kaynaklanmıştır.

Kamu tüketimi, 2012 yılında GSYH'nın % 42,9'una ulaşmış 1.430,80 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılına göre 30.45 milyon euro veya % 2,1 oranında daha düşük seviyede olmuştur. Bütçe revizyonunda yapılan plana göre, kamu tüketimi % 3.3 oranında daha yüksek olmuştur. Bunun nedeni de bütçe harcamalarında % 1.8'lik ve yerel yönetimlerin harcamalarında % 18.3'lük harcama artışlarıdır.

- 2011 yılına göre daha düşük harcamalar,
- Çalışanların diğer gelirlerinde,
- Sübvansiyonlarda,
- Kurumlara transferlerde,
- Bireysel ve sivil toplum kuruluşlarına transferlerde
- Kamu sektörüne transferlerinde kaydedilmiştir.

Sosyal koruma transferlerinde 26.57 milyon euroluk artış kaydedilmiş iken brüt ücretler 2011 yılı ile aynı seviyede kalmıştır. 2011 yılına göre faiz ve kredilerin geri ödenmesi transferlerinde artış kaydedilmiştir.

- **Dış Sektör**

2012 yılında ödemeler dengesi;

- Hizmetler hesaplarında artış,
- Gelir ve cari transferler,
- Doğrudan yabancı yatırımlarda nispeten yüksek girişler,
- Portföy hesapları ve diğer yatırımlardaki düşük net çıkış ve diğer yatırımlarla beraber,

dış ticaret açığının artışı ile karakterize olmuştur. 2012 yılında ödemeler dengesindeki cari açık bir önceki yıla göre % 2,4 artarak GSYH'nın % 17,7'si veya 587.2 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Cari açıktaki artış, daha çok dış ticaret açığında meydana gelen % 6,3'lük büyüme ve % 3,9'luk hizmetlerdeki nispeten olumlu yükselmeye oluşmuştur. Cari açık büyük ölçüde doğrudan yabancı yatırımların net girişi ile finanse edilmiştir (% 77,3).

2011 yılına göre % 6,3 'lük artışla 1.388,80 milyon euro olan dış ticaret açığı, ödemeler dengesindeki açıda baş faktör olmuştur.

Seyahat ve turizm gelirlerinin % 3,8 artması ve toplam hizmet gelirinin içinde % 64,5 oranında yer alması ile hizmet sektörü hesabında % 3,9 oranında artış sağlanmış ve 612.3 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Ülke ve bölgedeki olumsuz ekonomik eğilimlere rağmen turizm gelirlerinde gerçekleşen turist sayısındaki % 4,8 artış ve gecelik konaklamadaki % 4,3 oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır.

Faktör gelirleri ve cari transfer hesapları, 2011 yılına göre % 31,8 daha artarak 189 milyon euro olmuştur. Bunun nedeni ise yurtdışındaki gerçek kişilerin gelir hesaplarındaki artıştan kaynaklanmaktadır..

2012 yılında, toplam emtia ticareti önceki yıla göre % 3,8 daha düşük olup 2,172.5 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı ise geçen yıla göre % 6,3'lük bir artışla 1,388.8 milyon euro olmuştur. Öngörülen GSYH'nın % 41,8'ini oluşturmuştur.

Dış ticaret açığı, ekonomik durgunluk, toplam talep artışının yavaşlanması ve olumsuz dış etkenlerin (metal fiyatlarındaki düşüş) bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dış ticaret açığı söz konusu dönem içerisindeki % 7,1 sanayi üretimindeki düşüşten ve ana metal (alüminyum ve çelik) üretimindeki % 24'lük düşüşten kaynaklanmıştır. Tüm bunlardan dolayı olumsuz bir ihracatın ithalatı karşılama ilişkisi oluşturmuş ve bu oran 4.7 pp oranında düşerek % 22 olarak kaydedilmiştir. Mal ihracatı 391.9 milyon euro ve ithalatı 1.780,70 milyon euro olup sırasıyla % 17,8 yani % 0,1 oranlarında daha düşüktür. Toplam ticaret hacmindeki düşük ihracat payı (% 16,8) ve yüksek ithalat payı (% 83,2) yerli üretim ve tüketimin yüksek ithalata olan bağımlılığını göstermektedir. Toplam ihracatta % 35,1 lik paya sahip olan alüminyum ihracatındaki %22'lik düşüş en çok mal ihracatındaki düşüşü etkilemiştir.

Alüminyum ihracatının düşmesi, Podgorica'da Alüminyum Fabrikasındaki üretim düşüşünün sonucudur.

- **Kamu Maliyesi Kalitesi**

2012 yılında kamu maliyesi, bütçe harcamalarındaki tasarruf tedbirleriyle ilgili olarak devamlı mali ayarlamalar ve uygulamalarla karakterize edilmiştir. Kamu maliyesi yönetimi ve bütçeleme alanında reformlar yapılmış, mali istikrarı güçlendirmeye yönelik maliye politikaları uygulanmış (gri ekonomiyi engellememe, mali disiplin ve iç mali kontrolün güçlendirilmesi), bunların yanında kamu maliyesinin Avrupa Birliğinin düzenlemeleriyle ve uygulamalarıyla uyumlaştırılması yapılmıştır.

Kötü hava koşulları ve ülkeyi etkileyen uluslararası ekonomik krizden dolayı ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerin azalmasına rağmen, Karadağ 2012 yılında temel vergilerden sağlanan sabit gelirlerini korumuştur. Mali disiplin, kemer sıkma ve rasyonelizasyon önlemleri ile birlikte büyümüştür. 2012 yılında maliye politikası, reform çalışmaları ile devam etmiş ve temel vergi oranlarını korurken, yatırımların ve yüksek vergi gelirlerinin sağlanması adına ve girişimciliğin gelişimi için uygun koşulları yaratmaya yönelik olarak uygulanmıştır. Bu amaçla, bir dizi mali tedbirler yürürlüğe girmiştir.

Ekonomik olarak az gelişmiş bölgelerde, girişimciliği geliştirmek için, yeni işe başlayacak olan tüzel kişiler ve girişimcilere vergi indirimleri teşvikleri sağlanmıştır: Kurumlar vergisi ve gelir vergisinden başladıkları günden itibaren sekiz yıllık muafiyet (istikrar ve Ortaklık Anlaşması doğrultusunda).

2012 yılının ilk yarısında, son derece olumsuz hava koşullarının yanı sıra KAP kredileri için verilen garantilerin bir kısmının aktif edilmesinden dolayı, ek bütçe baskıları, bütçe gelirlerinde düşüş ve yeni yükümlülükler ortaya çıkmıştır.

2012 yılı ortasında bütçe konsolidasyonu amacıyla, bütçe revize edilmiş ve bir dizi mali tedbirler kabul edilmiştir. Üretken olmayan harcamalar, yüksek kazançlar, emeklilik maaşı, sosyal haklar ve yardımlar azaltılmıştır. Bütçenin gelir tarafında ise 2013 yılı sonuna kadar sürecektir olan ek gelirler belirtilmiştir (SIM kartlar, kablolu TV, elektrik sayacı ve sigaranın tüketilmesi için izin almak zorunda kalan olan kafeler ve restoranlar için ek vergiler koyulmuştur).

Kayıt dışı ekonomi ile mücadele önlemleri; 2012 yılında Maliye Bakanlığının önceliklerinden biri kayıt dışı ekonomi ile mücadeledir. Bu amaçla, 2012 yılında Maliye Bakanlığı tarafından kayıt dışı ekonomiye karşı önlemlerin izlenebilmesi için bir Koordinasyon Ekibi kurulmuştur.

Bütçe ihtiyaçlarını finanse etmek için fon sağlanması, 2012 yılında finansal piyasalardaki istikrarsız durum ve yüksek faiz oranlarından dolayı iç ve dış piyasalardan alternatif borçlanma modelleri aranmıştır. 100 milyon euro değerinde bir kredi, % 60'ı Dünya Bankası garantiliğinde olmak üzere Credit Suisse ve Dünya Bankası tarafından sağlanmıştır. 2013 yılında, tahvil ve bono çıkarımları ve kredi imkanlarıyla, bütçe açığı finansmanında, borç ödeme ve mali rezervlerinin oluşturulması finansmanları amacıyla 230 milyon euro borç alımı planlanmaktadır. 50 milyon euro tutarında Dünya Bankası Kamu Sektörü Kalkınma Politikası Kredisi (PEDPL), yaklaşık %1 faiz oranı, uygun geri ödemesiz ve uzun vadeli geri ödeme süreleri ile bütçeye destek olarak kesinleşirilmiştir.